

Гончарова К.В. Методические принципы реставрации деревянных храмов в Украине в 1950–1980-х годах

В статье рассмотрены основополагающие положение теоретической базы методики реставрации деревянных объектов культовой архитектуры Украины «на местах», обобщен практический опыт, выделены специфические реставрационные приемы, примененные на практике в основных историко-этнографических регионах страны.

Ключевые слова: охрана культурного наследия, реставрация, деревянная архитектура, культовая архитектура, строительство храмов, целостная реставрация, консервирование.

Honcharova K.V. Methodical principles of restoration of wooden temples in Ukraine in 1950–1980

The article describes substantive theoretical provisions of restoration methodology of architectural cult wooden objects of Ukraine in the field, summarizes the practical experience, identifies specific techniques applied in the main historical and ethnographic regions of the republic.

Key words: preservation of cultural heritage, restoration, wooden architecture, cult architecture, temple building, holistic restoration, conservation.

УДК 725.94-044.332(477-25)«19/20»

О.М. СЕРДЮК

**Функціональна адаптація пам'яток
київської житлової архітектури другої
половини XIX – початку XX ст.**

Функціональна адаптація пам'яток київської житлової архітектури другої половини XIX – початку XX ст., їх включення до сучасного життя є важливою проблемою у сфері охорони культурної спадщини. Автором дослідження визначені засади доцільної функціональної адаптації цінних інтер'єрів пам'яток Києва досліджуваної доби.

Ключові слова: функціональна адаптація, пам'ятки житлової архітектури, цінні інтер'єри пам'яток, критерії оцінки пам'яток.

Пам'ятки київської житлової архітектури другої половини XIX – XX ст., що складають основу міської тканини, водночас є важливою частиною традиційного середовища; їх мистецькі й архітектурно-композиційні якості належать не певному власнику (власникам) – вони належать історії культури, простору Києва як історичного міста; є частиною «міської експозиції», його визначними місцями, і в якості унікальних свідків архітектурної та містобудівної культури минулого мають зберігатися та пропагуватися. Пам'яткам київської житлової архітектури нова функція може забезпечити сучасну повноцінну життєдіяльність.

Збереження, реставрація та функціональна адаптація пам'яток київської житлової архітектури, їх включення до сучасного життя міста є одним із ключових завдань охорони традиційного середовища Києва. В цьому контексті важливе використання цінних інтер'єрів житлових будівель не тільки в якості мате-

ріальної структури, але й передусім як носія мистецько-образних якостей як матеріалізованої традиції київської архітектурної культури, уособлення цих традицій в умовах формування повноцінного сучасного історико-архітектурного середовища Києва. Таке завдання є важливим з точки зору політики охорони, соціалізації та збереження естетичних якостей традиційного середовища міста. Як зазначив відомий дослідник пам'яток архітектури та містобудування Ю. Ранінський, «збереження однієї пам'ятки або історичної ділянки міста передбачає не тільки його фізичне збереження, але й повноцінне виконання їм своїх містобудівних функцій, використання її одного із головних засобів мистецької виразності історичного міста» [1].

Кожна київська житлова будівля другої половини XIX – початку XX ст. створювалася в міському середовищі за певних історичних і економічних умов з метою вирішення практичних потреб мешканців, їх архітектурно-мистецької форми визначалися вимогами до житла певних соціальних прошарків населення міста. Тому київські житлові будівлі мають чітко визначену функціональну відповідність. На особливостях їх створення відобразився рівень будівельної техніки й фінансової спроможності населення Києва другої половини XIX – початку XX ст., архітектурне та мистецьке вирішення житла зумовлювалося утилітарними вимогами, рівнем розвитку будівельної техніки і мало задовольняти духовні потреби тогочасного київського суспільства, тобто «відповідати ідеалам епохи, узгоджуватись зі світосприйняттям та естетичними уподобаннями людей...» [2].

Пам'ятки, які з часом втрачають свої первісні функції потрібно пристосовувати, функціонально адаптувати. Функціональна адаптація пам'яток, їх включення до суспільного життя є важливою складовою охорони культурної спадщини. Вдала функціональна адаптація пам'яток житлової архітектури є важливою умовою забезпечення їх подальшої охорони та соціалізації, і разом із тим, забезпечення збереження традиційного характеру середовища.

Дотепер у пам'яткоохоронній науці є різні визначення вимог до функціональної адаптації пам'яток. Зокрема, дослідник цієї проблеми А. Лесик зазначає, що «ступінь конструктивно-планувальних змін у будівлях, які пристосовуються повинна враховувати, передусім, історико-архітектурну цінність пам'ятки архітектури». Крім того, технічний стан, планувальні особливості, якості середовища та вимоги до технічного оснащення пам'яток [3].

Ґрунтовно проблема використання пам'яток, надання їм нової функції опрацьована Ю. Ранінським, який висуває 5 вимог до відповідності функціональної адаптації будівель. Перша з них – нова функція повинна бути узгоджена з архітектурними формами будівлі. Друга – для інтер'єрів будівлі має бути підібрана нова функція, що передбачає технологічні або побутові процеси, які не зашкодять збереженню матеріальної структури пам'ятки; серед них дослідник називає: відпочинок, ночівлю, організацію вільного часу, харчування. Третя вимога – нове обладнання пам'ятки та режим його експлуатації має бути безпечним. Четверта – режим використання з відповідним відвідуванням об'єкту. В цьому випадку функція музею, виставкової чи концертної зали, бібліотеки є найбільш оптимальною новою функцією пам'ятки. І навпаки – навчальні примі-

щення, офіси, посольства ізолюють пам'ятки архітектури від суспільного життя, не забезпечуючи доступ до їх інтер'єрів. Насамкінець, п'ята вимога – між функцією й образно-мистецьким змістом пам'ятки не повинно виникати невідповідності, яка може зруйнувати естетичну цінність сприйняття об'єкту, знизити його якості як історичної будівлі. Таким негативним прикладом у м. Києві, наприклад, є функціональна адаптація особняків на вул. Богдана Хмельницького, 60 та вул. Володимирській, 49. Потрібно зберігати етичне ставлення до архітектурно-мистецьких форм пам'яток житлової архітектури [4].

Однак жодна з перелічених вимог не визначає умов до збереження цінних інтер'єрів пам'яток, урахування особливостей їх функціональної адаптації. Автором пропонується під час визначення майбутнього функціонального використання пам'ятки враховувати історико-культурну значущість об'єкту, стан житлової будівлі, збереженість планувально-просторової структури та традиційного середовища, визначати ступінь ймовірних втручань з метою її [пам'ятки] сучасного обладнання. Автор пропонує методологічні засади охорони та збереження пам'яток київської житлової архітектури другої половини XIX – початку XX ст. визначати уточненим залежно від значущості житлових будівель, стану збереження планувальної структури та видів мистецтва, які знаходяться в інтер'єрах пам'яток. Розуміння історико-культурної сутності об'єктів культурної спадщини, їх оцінка має не тільки науковий інтерес, але й велике значення для забезпечення їх охорони, реставрації, функціональної адаптації та виявлення культурних традицій Києва. Критерієм оцінки пам'яток є їх історико-культурна та соціальна значущість. Установлено, що історико-культурна значущість пам'яток київської житлової архітектури досліджуваної доби, визначається, передусім, їх суспільною цінністю як своєрідних «документів» з історії міста, разом із тим, вони є витворами архітектури та мистецтва [5]. Кожна київська житлова будівля, що є пам'яткою архітектури, є водночас пам'яткою як архітектури так і мистецтва, має свій власний образ сформований добою еkleктики та модерну. Історико-культурний образ пам'яток київської житлової архітектури другої половини XIX – початку XX ст., їх історичний зміст є уособленням їх як меморіального об'єкту, що має форми та мистецькі якості твору архітектури.

Важливою, нематеріальною складовою пам'яток київської житлової архітектури є закладена в них історична пам'ять, яка знаходить своє матеріальне втілення в місці розташування, об'ємно-просторовій та матеріально-технічній структурі об'єктів дослідження й окремих їх частин. Залежно від формально-типологічних ознак певних об'єктів культурної спадщини історична пам'ять матеріалізується: в житлових будинках (у місці їх розташування), матеріально-технічній структурі (матеріали та конструкції), розпланувально-просторовій композиції, збережених цінних інтер'єрів, рухомих предметах, обладнанні й устаткуванні, пов'язаних із нерухомими об'єктами культурної спадщини. Київські житлові будівлі, садиби, квартири та кабінети в житлових будинках, які пов'язані з життям і діяльністю видатних діячів науки, культури та мистецтва, які зберігають свідчення їх наукової й творчої діяльності, а також житлові будівлі, пов'язані з визначними науковими та культурними подіями (науковими з'їздами тощо), належать до об'єктів, пов'язаних із наукою, освітою і культурою [6].

Історико-культурна значущість, збереженість образу житлових будівель, що є пам'ятками архітектури Києва другої половини XIX – початку XX ст., визначають соціальне та духовне значення їх як об'єктів культурної спадщини. Пам'ятки житлової архітектури цієї доби, що за підрахунками автора даного дослідження становлять до 40 % об'єктів культурної спадщини Києва, мають велике значення для наукового вивчення історії міста, формування традицій міської культури [7]. В цьому процесі важливу роль відіграють властивості пам'яток київської житлової архітектури як об'єктів наукового, історичного, естетичного та мистецького пізнання, оскільки з часом ці пам'ятки все більше і більше набувають таких якостей і стають самодостатнім архітектурним експонатом. Для того, щоб вони продовжували «жити», бути суспільно корисними, пам'ятки житлової архітектури Києва досліджуваної доби мають бути включені до сучасного життя, виконувати свої функції як об'єкти показу, незалежно від їх форми використання. Оскільки однією з визначальних для об'єктів культурної спадщини є їх соціальна та духовна функції.

Не можна не погодитися з Л. Прибеґою, що «визначальним фактором при ухваленні рішення щодо спрямованості функціональної адаптації пам'ятки має бути її історико-культурна змістовність, втілена в архітектурній формі і матеріальній структурі пам'ятки» [8]. Домінуючим у історико-культурній значущості пам'яток житлової архітектури є її функціонально-утилітарний і мистецький зміст, відображений у архітектурно-художніх формах та історичній інформації, яку вони несуть у собі.

Виходячи з історико-культурної цінності пам'ятки, її технічного стану, з метою охорони об'єктів культурної спадщини, зокрема, їх інтер'єрів, автором дослідження виявлені та систематизовані принципи доцільної адаптації:

- відповідність інтер'єру пам'ятки новій функції;
- відповідність нової функції збереженій планувальній структурі об'єкту;
- забезпечення збереження інтер'єрів пам'ятки, елементів їх архітектурно-художнього опорядження;
- відповідність інтер'єру його первісному архітектурно-мистецькому образу, його узгодженість;
- доступність збережених інтер'єрів пам'ятки для огляду широкими колами громадськості.

Виходячи з викладеного вище обов'язковим етапом проведення робіт на пам'ятках відповідно до норм пам'яткоохоронного законодавства є здійснення комплексних наукових досліджень [9]. Вони проводяться з метою отримання матеріалів про культурно-історичну й архітектурно-мистецьку цінність пам'ятки; отримання оцінки ступеня збереженості цінних інтер'єрів об'єкту, прийняття рішень стосовно житлової будівлі з метою визначення форми її подальшої охорони, реставрації та функціональної адаптації.

Автором пропонується визначити головні фактори, щодо методів роботи з об'єктами культурної спадщини, які зберігають цінні інтер'єри і належать до пам'яток житлової архітектури:

- розміщення їх у структурі міської забудови (комплекс будівель, квартал, окремі будинки);

- наявність уже відреставрованих об'єктів, групи об'єктів;
- архітектурно-мистецькі особливості об'єкту (об'єктів);

Головними факторами, що визначають методи роботи з цінними інтер'єрами пам'яток, є:

- наявність збереженої планувальної структури пам'яток житлової архітектури з функціональним призначенням приміщень (кабінет, вітальня, їдальня, спальня тощо);
- характер архітектурно-мистецьких засобів естетичної організації приміщень (індивідуально-типовий);
- наявність архівної (бібліографічної) інформації про особливості архітектурно-мистецького декоративного оздоблення інтер'єру;
- визначення методів роботи (консервація, реставрація, відновлення втрачених деталей, заміна конструктивних елементів, тощо);
- визначення ступеня збереженості об'єкту, його інтер'єру;
- визначення предмету охорони, об'єкту.

Наступним етапом є стратегія розробки проектної документації з реставрації та функціональної адаптації. Тому процес визначення обсягів існуючої інформації, її детальної обробки необхідної для прийняття кожного, конкретного, проектного рішення, його ґрунтовності й виваженості потрібен належний рівень основної інформації, що забезпечує вирішення проблем, що виникають.

Зазначені дослідження фактично є науковим обґрунтуванням проектних рішень щодо реставрації та пристосування об'єктів і здійснюються у двох напрямках: історико-архівні та бібліографічні дослідження і натурні дослідження – історико-архітектурна інвентаризація пам'яток житлової архітектури. Історико-архівні та бібліографічні дослідження проводяться з метою збору, опрацювання, систематизації й вивчення письмових, ілюстративних матеріалів і документів, що містять відомості про пам'ятку, її опис і зображення. Ці матеріали дають можливість визначити коло історичних подій, унаслідок яких виникла та змінювалася пам'ятка, її архітектурно-мистецьку роль та історичне значення в традиційному міському середовищі [10].

Під час натурних досліджень пам'яток житлової архітектури необхідно зафіксувати всі цінні елементи архітектурно-мистецького вирішення об'єкта та його частин, виконати архітектурні обміри; визначити орієнтовне датування; місце та схему його розташування з умовною орієнтацією; історичну функціональну типологію та загальну розпланувально-просторову характеристику пам'ятки. Такі ретельні обстеження пам'яток житлової архітектури, виконання всіх видів науково-дослідних робіт, бібліографічних, архівних і натурних з детальною історико-архітектурною інвентаризацією, фіксацією всіх елементів є підставою для наступного етапу робіт – створення проекту пристосування функціональної адаптації об'єкту. Автор пропонує, щоб до складу робочих креслень проекту функціональної адаптації входили: креслення елементів декору із зазначенням матеріалів і технології виготовлення; розгортки фасадів та інтер'єрів із специфікацією видів робіт і паспортом пофарбувань, відомості опоряджувальних робіт. У пояснювальній записці до проекту пристосуван-

ня обов'язково потрібно дати характеристику архітектурного та стилістичного вирішення з наявністю декоративного оздоблення цінних інтер'єрів; позначити ступінь збереження планувальної структури, характер сучасного використання об'єкта та наявність візуальних слідів перебудов [11].

Однією з головних проблем охорони пам'яток київської житлової архітектури є збереження цінних інтер'єрів об'єктів. На думку автора роботи головною умовою проведення робіт із реставрації та функціональної адаптації пам'ятки є обов'язкове визначення її подальшого використання зі збереженням цінних інтер'єрів. З метою розкриття естетичних та історичних цінностей збережених київських житлових інтер'єрів, автором визначені умови його охорони та подальшого використання:

- розробленню проектної документації з реставрації та функціональної адаптації об'єкту мають передувати ґрунтовні, комплексні наукові дослідження – історико-архівні, архітектурні, інженерні та науково-технологічні;

- проектні рішення щодо реставрації та функціональної адаптації цінних інтер'єрів пам'яток повинні передбачити найменше втручання та зміни, забезпечувати максимальне збереження матеріальних складових пам'яток у автентичному стані;

- збереження матеріальної структури пам'ятки та планувального рішення її інтер'єрів; декоративно-мистецького оздоблення й елементів опорядження – ліпного декору, монументального живопису, архітектурної кераміки, художньо-го металу; пластичного вирішення, що є невід'ємною частиною об'єкту;

- під час виконання робіт із реставрації та функціональної адаптації об'єкту слід застосовувати традиційні для пам'яток технології та матеріали;

- зміна функціонального призначення пам'ятки, її розпланування визначаються на підставі обґрунтованих проектних рішень.

Такі заходи є можливими тільки шляхом проведення інвентаризацій, створення належної облікової документації із зазначенням цінних пам'яткових інтер'єрів з наступним унесенням їх до Державного реєстру й укладенням із власником (користувачем) пам'ятки охоронних договорів. На цьому методологічному підґрунті базуються основні принципи визначення утилітарної функції пам'яток архітектури, напрацьовані реставраційною наукою. Підсумовуючі визначені принципи, пам'ятоохоронці повинні забезпечити визначення нової функції об'єктів пристосованої до нових соціальних умов.

Утилітарна функція пам'яток київської житлової архітектури досліджуваної доби є важливою не тільки для забезпечення їх охорони, але й виявлення історичного та культурного змісту й образу цих об'єктів. Найбільш прийнятною для забезпечення охорони пам'яток житлової архітектури є використання їх за первісним функціональним призначенням, коли об'єкт залишається, наприклад, житлом (як більшість прибуткових будинків Києва). Такі пам'ятки київської житлової архітектури другої половини XIX – початку XX ст., що використовуються за своїм первісним призначенням, мають цілісний історико-культурний образ. Так, цілісністю історико-культурного образу характеризуються прибуткові будинки на вулицях: Пушкінській, 21 (арх. Й. Зекцер, 1909–1910), Хрещатику,

15 (арх. П. Андрєєв, 1913–1914), Великій Житомирській, 8 (арх. М. Бобру сов, 1912) та інших, що використовуються й нині як житлові будівлі [12].

Пам'ятки житлової архітектури, які не використовуються, поступово руйнуються (наприклад, прибуткові будинки на вул. Ярославів Вал, 1, вул. Велика Житомирська, 32, вул. Івана Франка, 17 тощо). Це стосується, навіть, від-реставрованих об'єктів архітектурної спадщини (особняк на вул. Шовковичній, 17 (автор проекту реставрації арх. В. Шкляр); Андріївському узвозі, 15 (автор проекту реставрації та пристосування під готель – той-таки арх. В. Шкляр)).

Нова функція й адаптація київських житлових будівель не повинна стати приводом для нищення пам'яток [13]. На жаль, такий приклад відомий ав-тору даного дослідження з власної практики. Мова іде про свідоме знищення в 2001 р. фахівцями НДІ «Укрпроектреставрація» (майстерня арх. В. Смирнова) цікавої пам'ятки київської житлової архітектури на вул. Ярославів Вал, 29 (арх. А. Сопоцинський, 1869; надбудова – арх. М. Гардені, 1898). Пам'ятка зберегла цінні інтер'єри, була досліджена та зафіксована в 1994 р. групою фахів-ців, очолюваною автором даного дослідження [14].

Функціональна адаптація повинна відповідати історико-культурній сут-ності об'єкту, особливо важливо, щоб нова функція не змінювала обра-зу пам'ятки житлової архітектури [15]. Таким неприпустимим прикла-дом зміни образу пам'ятки є сучасна функціональна адаптація особняка на вул. Богдана Хмельницького, 60 під консульський відділ посольства республі-ки Польща в Україні. Непоправних змін через некоректну функціональну ада-птацію під офісну будівлю зазнав образ особняка на вул. Володимирській, 49. «Реставрація та пристосування» не тільки змінили сприйняття образу житло-вої будівлі, але спотворило та знищило її пам'яткові інтер'єри. Зазначене вище використання та пристосування цих пам'яток під нове функціональне призначення негативно вплинуло на архітектурні, мистецькі й естетичні особливості житлових будівель, спотворило їх образ, що склався історично.

Від оцінки архітектурно-мистецьких форм збереженості, матеріальної структури й усвідомлення соціально-духовної функції пам'яток, значущості збереження їх образу залежить, відповідно, визначення нової утилітарної функ-ції житлової будівлі. На думку відомого пам'яткоохоронця Л. Прибеги, більш прийнятним для визначення дій, пов'язаних із сучасним утилітарним викорис-танням об'єктів архітектурної спадщини є застосування терміну «функціональ-на адаптація» [16].

Одним із першочергових завдань органів охорони культурної спадщини стосовно пам'яток київської житлової архітектури вбачаємо продумане вклю-чення пам'ятки в сучасні суспільні процеси, що включає, передусім, функціо-нальну адаптацію пам'ятки житлової архітектури, що забезпечує збереження її архітектурно-художнього образу, планувально-просторової структури, мистець-ких якостей, сприяє її відвідуванню та подальшому збереженню як об'єкта куль-турної спадщини. Так, вельми вдалим, наприклад, є пристосування київських особняків під бібліотеки, театри тощо. Хоч оптимальним варіантом слід усе ж вважати використання пам'яток за первісним функціональним призначенням.

Існує проблема нового утилітарного використання пам'яток київської житлової архітектури другої половини XIX – початку XX ст., що втратили свою первісну функцію й не можуть використовуватися в якості житлових будівель. Тому вирішення питання пристосування об'єкту, його функціональна адаптація має ґрунтуватися на аналізі взаємодії архітектурно-мистецьких форм та історико-культурного змісту пам'ятки.

З цією метою автором даного дослідження запропонована підготовка інформації за певною формою, що допоможе визначити характер майбутнього пристосування пам'яток житлової архітектури Києва досліджуваної доби, що складається з:

- короткої історичної довідки про об'єкт дослідження з зазначенням функціонального використання;
- характеристики стану збереженості первісної планувальної структури та цінних елементів опорядження інтер'єрів;
- характеристики-обґрунтування майбутнього використання, форм можливої функціональної адаптації об'єкту.

Вирішення проблеми нового функціонального використання пам'ятки житлової архітектури має базуватися на експертній оцінці архітектурно-мистецьких форм, матеріальної структури й усвідомленні соціально-духовної функції історичного об'єкту, його образу, відповідно до якого пам'яткоохоронці мають рекомендувати визначення нової утилітарної функції житлової будівлі [17].

На підставі дослідженого матеріалу автором даного дослідження запропоновані найбільш доцільні форми функціональної адаптації цінних інтер'єрів пам'яток київської житлової архітектури з їх подальшим збереженням. Для прибуткових будинків таким рішенням є:

- створення меморіальних музеїв-квартир у помешканнях видатних діячів (наприклад, А. Бучми на вул. Володимирській, 8/12, Б. Грими на вул. Хрещатик, 15); збереження в якості музею дає можливість експонувати саму пам'ятку, її мистецько-естетичні якості стають частиною експозиції – як у випадку з сучасним Музеєм Російського мистецтва у Києві [18].

- відтворення первісної функції історичних приміщень кафе, ресторанів, магазинів на перших поверхах будинків (наприклад, на вулицях Ярославів Вал, 1; Володимирській, 8/14; Володимирській, 39; Богдана Хмельницького, 30; й інших);

Для особняків – створення музею, бібліотеки, навчального закладу, офісної установи представницького характеру, інтер'єри яких використовуються таким чином, аби забезпечити доступ до ознайомлення з пам'яткою.

Кожен об'єкт київської житлової архітектури, що має статус пам'ятки потребує індивідуального підходу та, відповідно, прийняття нестандартних рішень, детальної підготовки матеріалів, аналізу існуючого стану збереженості, визначення методів роботи щодо подальшої охорони та функціональної адаптації кожної окремої пам'ятки.

У цілому, даним дослідженням встановлено, що утилітарна функція пам'яток є значним фактором у визначенні форм збереження об'єктів і вияв-

ленні їх історико-культурного змісту й образу. Важливою складовою охорони культурної спадщини є функціональна адаптація пам'яток, їх включення до суспільного життя. Автором дослідження запропоновані найбільш доцільні форми використання цінних інтер'єрів пам'яток із їх подальшим збереженням, визначені засади доцільної функціональної адаптації: відповідність інтер'єру пам'ятки новій функції, відповідність нової функції збереженій планувальній структурі об'єкту, забезпечення збереження інтер'єрів пам'ятки, елементів їх архітектурно художнього оздоблення та опорядження; доступність збережених інтер'єрів пам'ятки для огляду широкими колами громадськості.

Джерела та література

1. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: Ил. Справ.-каталог. В 4-х т. / Редкол.: Н. Жариков (гл. ред.) и др. – К.: Будівельник, 1983. – Т. 1. Киев; Киевская область / Редкол.: Ю. Асеев (отв. ред.) и др. – 160 с.
2. *Прибега Л.* Охорона та реставрація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини України: методичний аспект. – К.: Мистецтво, 2009. – 304 с.
3. *Лесик А.* Охрана и рациональное использование памятников архитектуры. – Львів: Вища школа, 1987. – С. 128.
4. *Ранинський Ю.* Основы сохранения памятников архитектуры в преамтвенном развитии ансамбля. – М.: МАРХИ, 1979. – С. 90.
5. *Прибега Л.* Вказана праця.
6. Методичні рекомендації щодо визначення предмету охорони пам'яток історії затверджено Наказом Міністерства культури і туризму України від 02.11.2009 р. № 956/0/16-09.
7. *Тарутінова І.* Пам'ятки Києва в цифрах // Культурна спадщина Києва: Дослідження та охорона історичного середовища. – К.: АртЕк, 2003.
8. *Прибега Л.* Функціональна адаптація об'єктів архітектурної спадщини (методологічний аспект) // Праці Центру пам'яткознавства. Вип. 14. – 2008. – С. 94–98.
9. Державні будівельні норми України: Реконструкція, ремонт, реставрація об'єктів невикробничої сфери. Реставраційні, консерваційні та ремонтні роботи на пам'ятках культурної спадщини // ДБН В.3.2-1 – 2004 (офіційне видання). – К.: Держбуд України, 2005.
10. Методичні рекомендації...
11. Державні будівельні норми України: Склад, зміст, порядок розроблення, погодження і затвердження науково-проектної документації для реставрації об'єктів нерухомої культурної спадщини // ДБН А.2.2-6-2008 – 2008 (офіційне видання). – К.: Держбуд України, 2008.
12. Звід пам'яток історії та культури України: Енцикл. вид.: У 28 т. / Редкол.: Голов. ред.: В. Смолій та ін. – Кн. 1, ч. 1. А–Л / Редкол. тому: Відп. ред. П. Тронько та ін.; Упоряд.: В. Горбик, М. Кіпоренко, Л. Федорова. – К.: Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури при вид-ві «Укр. енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1999. – 584 с.; Кн. 1, ч. 2. М–С / Редкол. тому: Відп. ред. П. Тронько та ін.; Упоряд.: В. Горбик, М. Кіпоренко, Л. Федорова. – К.: Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури при вид-ві «Укр. енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 585–1213.
13. *Прибега Л.* Охорона та реставрація...
14. *Сердюк О.* Київське житло другої половини XIX – початку XX століття: науководовідкове видання. – Львів: «Центр Європи», 2010. – 608 с.
15. *Ранинський Ю.* Вказана праця. – С. 90.
16. *Прибега Л.* Функціональна адаптація... – С. 94–98.
17. *Ранинський Ю.* Вказана праця. – С. 90.
18. Там само.

Сердюк Е.М. Функциональная адаптация памятников жилищной архитектуры второй половины XIX – начала XX веков.

Функциональная адаптация памятников киевской жилищной архитектуры второй половины XIX – начала XX веков., их включение в современную жизнь является важным вопросом в сфере охраны культурного наследия. Автором исследования обозначены основы целесообразной функциональной адаптации ценных интерьеров памятников Киева в исследуемый период.

Ключевые слова: функциональная адаптация, памятники жилищной архитектуры, ценные интерьеры памятников, критерии оценки памятников.

Serdiuk O.M. Functional adaptation of the monuments of Kyiv's residential architecture of the second half of 19th – the beginning of 20th centuries

Functional adaptation of the monuments of Kyiv's residential architecture of the second half of 19th – the beginning of 20th centuries, their inclusion in modern life is an important issue in cultural heritage protection. The author of the research identified reasonable principles of functional adaptation of the valuable interiors of Kyiv's monument in investigated period.

Key words: functional adaptation, monuments of residential architecture, valuable monument's interiors, criteria for sites evaluating.

УДК 347.787(091)(477.46)

Т.Д. ТОВСТЕНКО,
М.Ю. ТЯМІН

**Етапи розвитку розпланування
та забудови м. Умані**

Стаття присвячена етапам розвитку планування та забудови м. Умані, які відображають соціально-економічні й історичні умови життя цього міста, естетичні уподобання міської спільноти.

Ключові слова: історія, архітектура, розпланування, забудова.

Умань – районний центр Черкаської області, має досить складну і суперечливу історію розвитку. Щодо виникнення міста існують різні версії.

У працях голландського вченого А. Целлера (Келлера) Умань вказується під 1459 р., як південне поселення краю. Історики вважають, що дату виникнення Умані слід віднести до 1609 р. за першою згадкою в сеймовому акті, складеному на основі висновків комісії, що визначала межі Уманської пустині й називала її «Уманью» [1]. Комісію очолював Брацлавський, Вінницький та Звенигородський староста Валентин Олександр Калиновський, якому ця місцевість була «пожалувана» [2]. У офіційно затвердженому списку населених місць України зазначена дата виникнення міста – 1616 р.

Відомий дослідник Умані краєзнавець Г.Ю. Храбан на основі архівних і літературних джерел стверджує, що поселення, яке справдана існувало на території Умані, не раз виникало та зникало. Літописні згадки вказують на імовірне існування міста «Умїнь» у XIII ст. ще за доби Київської Русі-України [3].